

КУЛЬТУРА СЛОВА

41

1991

НАШІ КОНСУЛЬТАЦІЇ

М. Г. ЖЕЛЕЗНЯК

ЯК ПРАВИЛЬНО?

Як правильно сформулювати запитання, щоб узнати час? Багато разів доводиться чути це питання. Порізнному запитують.

Можна почути: рос. *который час?*, *скільки времени?*, укр. *скільки часов?*, *скільки годин?*, *який час?*, *яка година?*, *котра година?* (останнє досить рідко!). Серед перерахованих тільки дві форми є нормативними: перша — для російської мови, остання — для української.

Запитання *скільки часу?* та *скільки годин?* (відповідно рос.: *скільки времени?*) вживають тоді, коли хочуть знати проміжок часу між початком і кінцем події чи між початком події і моментом мовлення. Напр.: *Скільки годин іде поїзд від Києва до Львова? Скільки часу Ви витрачаєте на проїзд до місця роботи? Скільки уже минуло часу після його зникнення?*

Відповідаючи на такі запитання, вживаємо кількісний числівник з іменником *година*. Напр.: *Поїзд від Києва до Львова йде дванадцять годин. На проїзд до місця роботи я витрачаю одну годину. Від часу його зникнення минуло близько (більше, менше, коло) п'яти годин, чи майже п'ять годин, чи годин п'ять, годин з п'ять.*

Запитання *яка година?*, *який час?* правомірне тоді, коли хочуть знати не кількісну, а якісну характеристику певного часового відтинку, тобто: *година (яка?) пізня, ранкова, лиха, щаслива, нещасна* тощо. Пам'я-

таєте, у Лесі Українки: *Спи, мій малесенький, пізній бо час.*

Отже, правильне запитання українською мовою звучить: *Котра година?* Не яка, не скільки, а саме *котра!*

Не менш важливо й правильно відповісти на це запитання. А що ж ми чуємо? Форм можливих відповідей не менше, ніж запитань. Та нормативні не всі з них. Залежно від того, що показують стрілки годинника, відповідей буде кілька.

Ціле число годин.

Носії української мови користуються двома формами відповіді. Перша — сполука кількісного числівника з родовим відмінком множини іменника *година*: *п'ять годин, сімнадцять годин, шість годин ранку (вечора)* тощо. Друга — сполука порядкового числівника з називним відмінком іменника *година*: *п'ята година, лише перша година* та ін. Для літературної української мови нормативна друга форма, яку, на жаль, можна почути дуже рідко. Причина тут очевидна: багато мовців звикли ототожнювати запитання *котра година?* і *скільки годин?*, а це, як ми вже бачили, зовсім різні речі. Крім того, перша форма набула широкого вжитку передусім під впливом російської мови і фактично витіснила другу. Саме її ми чуємо по радіо: *Говорить Київ. Шістнадцять годин.* Хоч мала б звучати форма, закономірна для української мови: *шістнадцята година*, як це було раніше і як зараз звучить вона по Львівському радіо.

В українській мові іменник *година* та відповідний порядковий числівник змінюються за родом, числом, відмінком. Отже, при відмінюванні маємо: *десятої години* (напр., *магазин працює з десятої години*), *десятій годині* (напр., *зустріч о десятій годині*), *десяту годину* (напр., *збір призначено на десяту годину*), *десятою годиною*.

Формально словосполучення *десята година* і *лиха година* — однопланові, але перша конструкція відповідає на питання *котра?*, бо важлива саме кількісна характеристика, а друга — на питання *яка?*, бо йдеться про якісну характеристику години.

Бувають випадки, коли у відповідь на запитання *котра година?* говорять: *Вже за третю годину* чи *Вже, мабуть, за десяту*, не називаючи при цьому кількість хвилин. Іноді можуть сказати: *зараз не більше (не менше), як одинадцята година*. Ці форми є норматив-

ними для української мови. Вони служать для передачі неточного чи наближеного часу.

Година з хвилинами:

а) година + X хвилин. В українській мові для вираження такої часової ситуації існує кілька форм. Якщо число хвилин не перевершує тридцяти, то вживається конструкція з прийменником *на*: *двадцять хвилин на десяту, чверть на восьму, пів на шосту* тощо. Можна використовувати й конструкцію з прийменником *по*, напр.: *десять хвилин по п'ятій, п'ятнадцять по шостій* та ін.

б) година + X хвилин. В українській мові у цьому випадку існує конструкція з прийменником *за*, напр.: *за чверть п'ята, за десять хвилин шоста година* тощо. Часто іменник *година* опускається. Набуває все ширшого вжитку народно-розмовна конструкція з прийменником *без*: *без п'яти третя година* чи *без десяти дев'ять*. Очевидно, поширення її пов'язане з мовною ситуацією на Україні, бо, як відомо, ця форма є нормативною у російській мові. Словник Б. Грінченка вживання прийменника *без* у складі конструкції з часовим значенням не подає, а СУМ в 11-ти томах серед ряду значень подає й таке: *без* у сполучі з кількісним числівником вказує на кількість, якої не вистачає до потрібної, і наводить приклад з поезії М. Бажана: *«Грими ж но, хвилино страшна і велична, Всім вікам і народам всім: 21 січня. Без десяти сім»* (СУМ. т. I. — С. 119).

Виявляється, не так просто ставити запитання і давати на них відповіді! Правильне запитання і правильна відповідь запобігають помилкам в усній і писемній мові.

Одержано редколегією 22.09.89

К. І. БОЙКО

НАРОД СКАЖЕ — ЯК ЗАВ'ЯЖЕ

Прислів'я та приказки — один із найдавніших жанрів усної народної творчості. Це своєрідна енциклопедія народного життя. Зараз важко визначити, з якої епохи бере початок цей різновид народної мудрості.

Прислів'я, або приповідки, виникли не раніше кінця XVII—початку XVIII ст. Перша українська книга прислів'їв складена М. Номисом. У книзі «Українські приказки, прислів'я і таке інше» були вміщені при-